

Prvá svetová vojna v Karpatoch

Első világháború a Kárpátokban

Перша світова війна в Карпатах

Ed. Peter KÓNYA

VYDAVATELSTVO
PREŠOVSKÉJ
UNIVERZITY

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA V KARPATOCH
ELSŐ VILÁGHABORÚ A KÁRPÁTOKBAN
ПЕРША СВІТОВА ВІЙНА В КАРПАТАХ

Peter KÓNYA
Ed.

Prešov
2016

PRVÁ SVETOVÁ VOJNA V KARPATOCH

Editor: Prof. PhDr. Peter KÓNYA, PhD.

Recenzenti: Doc. PhDr. Vladimír SEGEŠ, PhD.
Doc. Mgr. Ján ADAM, PhD.
Dr. PALLAI László, PhD.

Jazykové úpravy: Mgr. Lucia ŠTEFLOVÁ

Preklad rezumé: Doc. PhDr. Ľubica BABOTOVÁ, CSc.
PhDr. Helena ČURIOVÁ, PhD.
Noémi HARASZTHYOVÁ
Orsolya FILIPOVÁ
Franciska ZUBRICKÁ

Sadzba a obálka: Marek SEDLÁK

Vydal: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity v Prešove
Tlač: Grafotlač Prešov

ISBN 978-80-555-1717-9

© Prešovska univerzita v Prešove

OBSAH

ÚVOD	5
ELŐSZÓ	7
ВСТУП	9
AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ JOGI TÖRVÉNYHOZÓI ELŐKÉSZÍTÉSE: A KIVÉTELES HATALOMRÓL SZÓLÓ 1912. ÉVI 63. TÖRVÉNYCIKK.	11
<i>MEZEY Barna</i>	
„SLOVENSKÉ“ PLUKY RAKÚSKO-UHORSKEJ ARMÁDY V KARPATSKEJ KAMPANI 1914/1915	19
<i>Radoslav TURIK</i>	
A KÁRPÁTOK ÉS MAGYARORSZÁG VÉDELME 1914-15-BEN ÉS AZ OSZTRÁK-MAGYAR VEZÉRKAR	37
<i>POLLMANN Ferenc</i>	
ЗАКАРПАТТЯ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ	44
<i>Михайло МАРКАНИЧ</i>	
AZ ÉSZAKKELETI VÁRMEGYÉK VESZTESÉGEI AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN A CS. ÉS KIR., VALAMINT HONVÉD GYALOGEZREDEK ADATAI ALAPJÁN 1914-1915 KÖZÖTT	52
<i>SUSLIK Ádám</i>	
RUSKÁ OKUPÁCIA V ŠARIŠI A ZEMPLÍNE R. 1914 – 1915	75
<i>Peter KÓNYA</i>	
AZ 1914-1915. ÉVI OROSZ BETÖRÉSEK NEMZETISÉGPOLITIKAI KÖVETKEZMÉNYEI	86
<i>TUTUSKÓ Ágnes</i>	
РОСІЙСЬКІ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ НА ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ (1915 – 1918 РР.)	102
<i>Mychajlo MYSJUK</i>	
ŠTEFAN NOVÁK NA PREŠOVSKOM BISKUPSKOM STOLCI V ČASE PRVEJ SVETOVEJ VOJNY	110
<i>Peter ŠTURÁK</i>	
SPIŠSKÉ BISKUPSTVO V ČASE PRVEJ SVETOVEJ VOJNY A JEJ DÔSLEDKY	119
<i>Monika BIZOŇOVÁ</i>	

ČINNOSŤ CENTRÁLNEJ KOMISIE BYZANTSÝCH KATOLÍCKYCH BISKUPSTIEV V UHORSKU (1915 – 1918) A JEJ VPLYV NA DIANIE V PREŠOVSKOM GRÉCKOKATOLÍCKOM BISKUPSTVE	127
<i>Jaroslav CORANIČ</i>	
VÝSTAVY, ZBIERKY, KONCERTY. AKTIVITY OBYVATELOV ŠARIŠA V PROSPECH VOJAKOV, VDOV A SIRÔT POČAS PRVEJ SVETOVEJ VOJNY	138
<i>Patrik DERFIŇÁK</i>	
STÉ VÝROČIE VEĽKEJ VOJNY (K OBRAZU PRVEJ SVETOVEJ VOJNY V SLOVENSKEJ HISTORIOGRAFII V ROKOCH 2013 – 2015)	179
<i>Lubica HARBUTOVÁ</i>	
LEHOCZKY TIVADAR KRÓNIKÁJA AZ I. VILÁGHÁBORÚRÓL „VILÁGHÁBORÚNK” (1914-1915)	190
<i>CSATÁRY György</i>	
PRVÁ SVETOVÁ VOJNA OČAMI REFORMOVANÉHO KAZATEĽA V SLANCI	199
<i>Annamária KÓNYOVÁ</i>	
REFLEXIA BOJOV 1. SVETOVEJ VOJNY V ROKOCH 1914 – 1915 NA ÚZEMÍ DNEŠNÉHO SLOVENSKA NA ZÁKLADE ANALÝZY DOBOVEJ TLAČE	210
<i>Ján DŽUJKO</i>	
TLAČE Z OBDOBIA PRVEJ SVETOVEJ VOJNY V HISTORICKÝCH FONDOCH A KNIŽNICIACH MESTA PREŠOV	221
<i>Marcela DOMENOVÁ</i>	
VOJENSKÝ CINTORÍN V TRNAVE.....	272
<i>Silvia HALADOVÁ</i>	
PRVÁ SVETOVÁ VOJNA A SLOBODOMURÁRI V SEVEROVÝCHODNOM UHORSKU	281
<i>Martin JAVOR</i>	
„... EGYMÁSRA ZUHANÓ SŰRŰ TÖRTÉNÉSEK...” A CSEHSZLOVÁK HATALOMÁTVÉTEL BEREKSZÁSZBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐEN	295
<i>SZAKÁL Imre</i>	
VÝVOJ MESTA KOMÁRNO PO PRVEJ SVETOVEJ VOJNE OD KONCA PRVEJ SVETOVEJ VOJNY DO POLOVICE ROKU 1919.....	309
<i>Tibor DOHNANEC</i>	
BIELORUSKO V ROKOCH PRVEJ SVETOVEJ VOJNY.....	326
<i>Luciána HOPTOVÁ</i>	

„... EGYMÁSRA ZUHANÓ SŰRŰ TÖRTÉNESEK...” A CSEHSZLOVÁK HATALOMÁTVÉTEL BEREGSZÁSZBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐEN¹

SZAKÁL Imre

”...the cluster of events falling on itself...” Taking over the power in Berehovo after finishing the First World War

The paper deals with microsynthesis of events in Berehovo after the First World War and originating Czechoslovakia. The objective of the author is to show the living through the population of the town in this new political and social situation, incorporating Berehovo into the new state unit and its administration. The paper is worked on the bases of archive documents of the Town Council from 1919 which provide information especially about activities of administration, organization of town life and about the relationships between military command in the town and headquarters of Berehovo. Incorporating the territory, later known as and called Sub-Carpathia, into Czechoslovakia started on January 12, 1919 by occupation of Uzhhorod by the Czechoslovak army. Berehovo got into hands of the Czechoslovak army on June 23rd. Approximately 200 legionnaires headed by colonel Ján Hostas came into the town. The administrative incorporation into the new state started together with the military occupation. At that time, Berehovo counted approximately 16 thousand inhabitants mostly of Hungarian nationality, and there was also a great number of the Jews. Berehovo was the residence of Berehovo district with the established town council in the monarchy. Mukačevo became the district residence in the Czechoslovak republic. Delimitation of boundaries was the first change the inhabitants were confronted with. There was a zone with check points made between the territory controlled by the Czechoslovak army and Hungarian army. Night curfew and prohibition of alcoholic drinks sales were introduced in the town. Newspaper sale was bound to permission. The currency conversion was interesting. Old stamped money and new Czechoslovak currency were in circulation for a certain time and the town also issued its own money. The arrival of the Czechoslovak army was without incidents and resistance of local people. Though the population of Berehovo and other locations believed in temporariness of the state of things, after the winter 1919 they realized the persistent presence of boundaries. It lasted a certain time to cope with this change internally.

Key words: Berehovo, Czechoslovak legions, Administration, Boundaries.

¹ A tanulmány címében szereplő idézet Tamás Mihály *Két part közt fut a víz* című regényéből származik. A teljes mondat így hangzik: Az egymásra zuhanó sűrű történetek megriasztották az embereket, mint az úzótt nyáj a karámban, úgy húzódtak meg házuk falai mögött. TAMÁS, Mihály. *Két part közt fut a víz*. Bratislava : Madách, 1983. 27. p.

A nők valamennyien sírtak, s az idősebb férfiak közül is többnek könnybe lábadt a szeme.

Hennoque tábornok az ének hangjára megállt az ajtóban:

- Qu'est-ce que c'est que ce chant funebre? (Mi ez a gyászos ének?) – kérdezte Kürthy Bélához fordulva.
- Ez a magyar nemzeti Himnusz, tábornok úr – felelte az öreg bohém, könnyeit törülgetve.
- Á, úgy? – bólintott a tábornok. Paszományos fövegét jobb kezével melle magasságához emelve, balját pedig nadrágja varrásához szorítva, vigyázállásban hallgatta végig a nemzeti éneket. Aztán – az ünnepésre összegyűlt tömeg szótlán sorfala között – ingerült, gyors léptekkel kivonult a porogjási Megyeházáról. Kísérete zavartan követte.²

Sokaknak ismerősek lehetnek a fenti sorok Pálóczi Horváth Lajos befejezetlen regényciklusából. A fikciót és a történeti tényeket elegyítő műben³ a fenti jelenettel – mely a regény utolsó momentumja – zárul az az ünnepélyes ceremónia, amelyen Edmund Hennoque⁴ tábornok bejelenti, hogy Porogjász (az író így nevezi a műben Beregszász városát) és környéke csehszlovák fennhatóság alá kerül. A csehszlovák időszak első éveiben, részben szintén Beregszászon játszódik Tamás Mihály *Két part közt fut a víz*⁵ című regénye, melyben olvashatunk a városban a csehszlovák megszállást követően kialakuló közhangulatról. Nem meglepő, hogy az első világháborút követő hatalmváltás, mely város történetének kétségtelenül traumatikus időszaka megihlette az idézett szépírókat. Olyan történetírói szakmunka azonban nem áll rendelkezésünkre, mely alap kutatások segítségével vizsgálná az államfordulatot Beregszászban. Ennek a hiánynak a betöltésére törekvő kutatás első eredményeit kívánom bemutatni a tanulmányban.

A Kelet-Közép-Európában lezajlott változásokat, az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásának különböző okait és következményeit, az utódállamok létrejöttének körülményeit, sokan, sokféle szempontból tárgyalták már. Egyre inkább teret kap a szakirodalomban az eseménysorozat mikroszinten tetten érhető történetének

² PÁLÓCZI HORVÁTH, Lajos. *Két világ határán*. Budapest : Hatodik Síp Alapítvány, 1993. 323. p.

³ Pálóczi két regényében (Álompákász, *Két világ határán*) saját élettörténetén keresztül mutatja be a 19. és 20. század fordulójának Beregszászát. A művekben irodalmi fikció és történelmi tények viszonyáról részletesebben lásd: PAPP, Adrienn: Fikció és valóság Pálóczi Horváth Lajos műveiben. In *Terek, intézmények, átmenetek. Határhelyzetek. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve. VIII.* Szerkesztette: Fedinec Csilla, Sorozatszerkesztő: Papp Z. Attila. Budapest : Balassi Intézet Márton Szakkollégium, 2015.

⁴ Edmond Charles Adolphe Hennocque – francia tábornok, 1919 – ben Kárpátalja katonai parancsnoka.

⁵ TAMÁS, Mihály. *Két part közt fut a víz.*, Bratislava : Madách, 1983. – A regény először a 1934-ben jelent meg folytatásokban *Magyar írásban Halálugrás* címen, majd könyvként 1936-ban, akkor már *Két part közt fut a víz* címmel. Erről, és a regény egyéb vonatkozásairól részletesebben lásd: PAPP, Adrienn. Identitás alakító tényezők Tamás Mihály *Két part közt fut a víz* című regényében. In *Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Határhelyzetek. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve. VII.* Szerkesztette: Fedinec Csilla, Szoták Szilvia, Sorozatszerkesztő: Papp Z. Attila. Budapest : Balassi Intézet Márton Szakkollégium, 2015.

kutatása is. Úgy vélem, az első Csehszlovák Köztársaság kialakulásának időszakát is érdemes abból a szempontból vizsgálni, hogy egy-egy kisebb közösség hogyan viszonyult az újonnan létrejövő államhatalomhoz, annak első tapasztalható jelenségeként a megszálló hadsereghez. A csehszlovák katonai térnyerés, majd az azt követően fokozatosan kialakuló polgári közigazgatás, és a Felvidék, valamint Kárpátalja területén élők viszonyának tanulmányozásában semmiképp nem úttörő jelen tanulmány. A szakirodalom több település történetét vizsgálja különböző megközelítésekben az államfordulat időszakában. Alap kutatások vizsgálták a csehszlovák hatalom kiépítésének hónapjait Pozsony⁶, Komárom⁷, Nyitra⁸, Eperjes⁹, Ungvár¹⁰, Munkács¹¹, sőt kisebb települések¹² esetében is, és a felsorolás természetesen nem teljes.

Ezzel az írással arra vállalkozom, hogy bemutassam, hogyan zajlott Beregszászban a csehszlovák államhatalom megjelenése, ez a mindennapokban milyen változásokat jelentett, és a helyi közösség ezekre hogyan reagált, milyen alkalmazkodási, esetleg ellenállási stratégiákat választott az új helyzetre válaszul. A kutatás fő forrásbázisa a Beregszász Városi Tanácsának 1919. évi iratanyaga, melyet a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár 108. számú fondjában¹³ őriznek, és a levéltárosok rendszerző munkájának hála 2015-ben hozzáférhetővé vált a kutatók számára. A dokumentumokból elsősorban a helyi közigazgatás működtetéséről, a város életének szervezéséről, és a megszálló katonai parancsnokság valamint a város vezetése közötti kapcsolatról szerezhetünk információt. Ezek alapján kívánok adalékokkal szolgálni Beregszász 1919. évi történetéhez.

*

⁶ KOVÁČ, Dušan. Medzi Prešporkom a Bratislavou. Premeny mesta v revolučných mesiacoch 1918 – 1919. In *Veľká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012. 131 – 146. p., DUDEKOVÁ, Gabriela. „Z druhého mesta Uhorska” na „hlavné mesto Slovenska”. Pressburg/Pozsony/Prešporok v závere prvej svetovej vojny a jeho premena na Bratislavu. In *Veľká doba v malom priestore...*, i.m. 2012, 110 – 131. p.

⁷ KOVÁCS, Éva. Határváltó diskurzusok: Komárom 1918 – 1922, 1938. In *Konfliktusok és kezelésük Közép-Európában. Technikák és hagyományok*. Szerkesztette: Bárdi Nándor. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2000. 181 – 212. p.

⁸ KISS, Balázs. Államfordulat Nyitrán (1918 – 1923). In *Kisebbségkutatás*. 2008. 2. szám.

⁹ ĐURIŠIN, Martin. Prešov ako centrum „revolúcie” – Slovenská republika rád (1919). In *Veľká doba v malom priestore...*, i.m. 2012, 179 – 200. p.

¹⁰ FEDINEC, Csilla. Ungvár és vonzáskörzete betagozódása a csehszlovák államba (1918-1928). In *Limes*. 2004/3. 101 – 112. p., LICHTÉJ, Igor. Užhorod vo víre spoločensko-politických dianí v rokoch 1918 – 1918. In *Veľká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012. 147 – 165 p.

¹¹ ŠNICER, Igor. Mesto Mukačevo a jeho obyvatelia v rokoch 1919 – 1929. In *Veľká doba v malom priestore...*, i.m., 2012., 165 – 179. p.

¹² HUPKO, Daniel. Situácia v obci Smolenice v rokoch 1918 – 1919. In *Historické rozhľady*. III / 2006.

¹³ Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області) – továbbiakban: KTÁL, Fond 108. – Beregszászi Városi Jegyzői Hivatal (Берегівське міське нотарське управління, м. Берегове, 1919 – 1939).

Az Antant hatalmak 1918. június 29-én a leendő Csehszlovákiát képviselő politikai szervezetként ismerték el a Csehszlovák Nemzeti Tanácsot. A francia képviselők függetlenséget ígértek az új államnak „történelmi határain” belül. Ugyanígy járt el augusztus 9-én Nagy-Britannia, szeptember 2-án az Amerikai Egyesült Államok, október 24-én pedig Olaszország is. Ez azt jelentette, hogy az államot elismerték, a tényleges országterület kialakulását megelőzően. 1918. október 18-án Párizsban közzétették a Washingtoni nyilatkozatot, amelyet a Tomas Garrigue Masaryk kormányfőként, Edvard Beneš kül- és belügyminiszterként, Milan Rastislav Štefánik nemzetvédelmi miniszterként aláírtak, s kinyilvánították az ország függetlenségét. Ezt követően 1918. október 28-án Prágában is kihirdették az első Csehszlovák Köztársaság megalakulását.¹⁴ Az állam területi igényeinek a demarkációs vonalaknak megfelelően megkezdtek a leendő államterület birtokbavételét. A köztársaság 1918 novemberétől 1920 tavaszáig eltelt időszakát a nemzeti diktatúra időszakának nevezi a történetírás. A későbbi *Podkarpatská Rus* területén a csehszlovák időszak gyakorlatilag 1919. január 12-én, Ungvár csehszlovák katonaság általi megszállásával kezdődött. A csehszlovák hadmozdulatokkal párhuzamosan megindult a Felső-Tiszavidéken a román katonai térfoglalás. A későbbi kormányzói központ megszállása az olasz egyenruhás légionáriusok által az 1918. december 23-i antantjegyzékben kijelölt demarkációs vonalnak megfelelően történt. Az 1919. március 22-én létrejött Tanácsköztársaság ellen a román csapatok április 16-án kezdték meg a hadmozdulatokat, melyek során május 1-re elfoglalta az egész Tiszántúlt¹⁵, április 20-21-én Beregszászt.¹⁶ A 1918. decemberi demarkációs vonalat a csehszlovák csapatok csak április 26-án lépték át, csatlakozva a román hadsereg tíz nappal korábban, a Tanácsköztársaságot ellen indított támadásához. A békekonferencia a véglegesnek szánt csehszlovák – magyar országhatárt 1919. július 11-én hagyta jóvá, ezt a döntést, mely értelmében Beregszász is az első köztársaság területéhez tartozott, két nappal később jegyzékben közzétették.¹⁷ Ennek megfelelően 1919. július 23-án cserélt „gazdát” a románok és csehszlovákok között a város. Augusztusra a légionáriusok elérték Beregszász körzetében azt a vonalat, mely a későbbi csehszlovák-magyar határt jelentette.¹⁸ Ezeket a területszerzéseket az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-german-en-lay-i, majd az 1920. június 4-ei trianoni szerződések véglegesítették.

Beregszász jelentőségét a csehszlovák térfoglalás időszakában elsősorban közigazgatási státusza adta. Bereg megye központja, rendezett tanácsú város volt, törvényszékkel rendelkezett. Lakossága az 1910. évi népszámlálás alapján 12933 fő volt, amelynek 96,1 % - át magyar anyanyelvűként regisztráltak. Ezt a képet némileg árnyalja, hogy az összlakosságból 2 770 fő izraelita vallású volt.¹⁹ A városi vezetés

¹⁴ MICHELA, Miroslav. *Csehszlovákia létrejötte és a szlovák kérdés 1918-1920*. [online]. [letöltés ideje: 2015. december 2.] <http://www.modern-tortenelem.hu/clanek/csehszlovakia-letrejotte-es-a-szlovak-kerdes-1918-1920/>

¹⁵ ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2004. 129 – 130. p.

¹⁶ FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944*. Galánta – Dunaszerdahely : Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó, 2002. 53. p.

¹⁷ FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944 ...*, i.m., 2002. 54 p.

¹⁸ FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944 ...*, i.m., 2002. 55 p.

¹⁹ A magyarországi népszámlálások adatai 1784 és 1990 között. 1910. In *Népszámlálási Digitális Adattár*

1919-es közlése szerint az év végén Beregszász lakossága meghaladta a 16 ezer főt.²⁰ Az 1918 ősztől 1919 nyaráig eltelt időszak eseménydús volt a város életében. Az őszirózsás forradalom hírére 1918. november 1-én megalakult a Beregszászi Nemzeti Tanács. A polgármesteri tisztségben 1918-1919 folyamán többször is változás állt be. Gáthy Zsigmond polgármester 1918 végén történt nyugdíjazása következtében Linner Jenő közigazgatási tanácsnok, polgármester-helyettes vette át a város irányítását, aki a tanácshatalomig maradt ebben a pozícióban. A Tanácsköztársaság idején Simon Mózes vezette a beregszászi direktóriumot. A román megszállás kezdetén vette át a város vezetését Hunyady Gyula főjegyző, aki helyettes polgármesterként irányította a várost a hatalomváltás időszakában.

1919. július 22-én kétszáz cseh légionárius Jan Hostas ezredes vezetésével különvonaton érkezett meg Beregszászba, és felhívás útján tájékoztatták a város közösségét arról, hogy *„A Cseh-szlovák Köztársaság katonai-kirendeltsége Beregszász városát megszállotta. A csapatok a nép akarására jöttek ide, mint barátok és kíváncsiak, hogy annak tekintsenek. A cseh-szlovák nemzet kultúrája elég biztosíték ahhoz, hogy minden katona a polgárság becsületét, vagyonát és életét osztály- és valláskülönbőség nélkül meg fogja védelmezni. Egyes katonai személyek által elkövetett kihágás esetén a panaszos a városparancsnoksághoz forduljon. Bereg vármegye egész területén katonai diktatúra lép életbe...”* Minden közhivatalnok, aki a Cseh-szlovák Köztársaságnak a fogadalmat leteszi, megmarad hivatalában, de ezek is olyan hatáskörben, mint ahogy törvényesen fel vannak jogosítva, vagyis a hivatali helyettesek a helyettesítéstől visszalépni kötelesek.²¹

A csehszlovák csapatok megérkezésének másnapján a városi és vármegyei hivatalnokok megjelentek Hostas előtt fogadalomtételre, melyen egy pénzügyi segédtitkár és egy törvényszéki jegyző kivételével mindenki át is esett.²² A július 23-i fogadalomtételen a Beregszászi Magyar Gimnázium városban maradt tanári kara is részt vett Schrüger Ferenc igazgató vezetésével.²³ Itt fontos megjegyezni, hogy Hostas előtti letett fogadalom nem volt egyenlő azzal, a már polgári közigazgatás alatt kért eskütelletel, melynek megtagadása miatt többen elvesztették hivatalukat. Nagy Ernő, korábbi alsóvereckei főszolgabíró, a megszállás idején Bereg megye alispánhelyettese 1922-es elmondása szerint akkor, 1919 nyarán a katonai parancsnok előtt szóban volt szükséges megfogadni azt, hogy a tisztviselők hivatalaikat nem hagyják el, és a rendet fenntartják. *„Az általános hangulat az volt, hogy mindenki maradjon a helyén, [...] nehogy a megüresedő helyekre idegenek kerüljenek.”* – számolt be róla az alispánhelyettes.²⁴

– Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára. [online]. [letöltés ideje: 2016. március 10.]. http://library.hungaricana.hu/hu/collection/ksh_neda_nepszamlalasok_1910/

²⁰ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 24

²¹ Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet • 1922. június 19 - 1922. július 12. - [online]. [letöltés ideje: 2015. november 23.]. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_01/?pg=33&layout=s

²² Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet • 1922. június 19 - 1922. július 12. - [online]. [letöltés ideje: 2015. november 23.]. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_01/?pg=33&layout=s

²³ A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864 - 1989. Összeállította: Báthory Katalin, Benda István, Cséke Miklós, Dalmay Árpád, Göndöcs László. Budapest : Magyarságkutató Intézet, 1990.

²⁴ Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet • 1922. június 19 - 1922. július 12. - [online]. [letöltés ideje: 2015.

A katonai megszállással párhuzamosan elkezdődött a polgári közigazgatás át-szervezése is. 1919 nyarán az immár zsupának nevezett megyei közigazgatást Munkácson szervezték meg, ahová azonban már nem minden megyei hivatalnok volt hajlandó áthelyezni a működését. Az első zsupán Kaminszki József lett, aki korábban Szabó Oreszt ruszka krajnai miniszter titkáráként, a Tanácsköztársaság időszakában pedig Ruszka Krajna politikai megbízottjaként működött.²⁵ Beregszászban pedig a zsupának egy kirendeltsége jött létre Zseltvay János korábbi osztálytanácsos vezetésével.²⁶ A hivatalnokok közül tehát többen együttműködtek az ideiglenes közigazgatási szervezet fenntartásában. A korabeli elmondások szerint, melyeket az államfordulattal foglalkozó szakirodalom is megerősít, a helyi lakosság, így a tisztviselők is csupán ideiglenes állapotként tekintettek a kialakult helyzetre, melyet egyébként a megszálló csapatok katonai vezetői is ideiglenes helyzetként kommunikáltak.²⁷ Ez a diskurzus 1919 végére változott, amikor is a rendeletben kötelezték a tisztviselőket, hogy tegyék le hűségesküjüket a Csehszlovák Köztársaságra. Erre már a tisztviselői gárda egy része nem vállalkozott. Miután a csehszlovák haderő kiűritette Bereg megye Beregsurány – Tarpa – Jánd – Ugornya – Barabás vonallal határolt területét, az így magyar fennhatóság alatt maradt huszonöt beregi község területére helyezték át működésüket a megyei hivatalnokok Gulácsy István korábbi beregi alispán vezetésével.²⁸ A város gimnáziumának tizenhét fős tanári karából pedig csak egy személy vállalkozott az esküre.²⁹

A városi közigazgatásban jelentős személyi változások nem álltak be 1919 júliusa és decembere között.³⁰ A város vezetése a csehszlovák polgári igazgatás kiépüléséig, így a korábbi tisztviselő gárdára hárult, 1919. december 1-ig a Magyar Királyság törvényeinek megfelelően.³¹ Mint a fentebb elmondottakból is látható, a megyei közigazgatási rendszerre épülve többé-kevésbé működésképesen fennmaradtak még 1919 decemberéig a korábbi hivatalok, azonban ezek mind, a teljes megszállt területen bevezetett katonai közigazgatás – ahogyan a korszakban nevezték: „*katonai diktatúra*” – alárendelt szervei voltak. A katonai közigazgatás vezetője Edmund Hennoqce tábornok volt, a Beregi zsupa katonai vezetője a Beregszászt is megszálló Jan Hostas, a Beregszászban szerveződött helyőrséget Jan

november 23.]. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_01/?pg=33&layout=s

²⁵ FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944 ...*, i.m., 2002, 51 p.; FEDINEC, Csilla: Állami és nemzeti kötődések a kárpátaljai regionális politikában. In *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Szerkesztette: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2003, 141 p.

²⁶ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 17.

²⁷ SIMON, Attila. A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918–1921). Impériumváltás és nemzetállamok 1918 – 1921 In *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Fedinec Csilla – Bárdi Nándor – Szarka László. Budapest : Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008.

²⁸ A Csonka-Bereg területén kialakított közigazgatásról részletesebben lásd: NÉMETH, Péterné: Adatok az 1918 – 1919-évi forradalmak beregi történetéhez. In *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás*. 3 – 4. Nyiregyháza 1982.

²⁹ *A Beregszászi Magyar Gimnázium története 1864 – 1989*. Összeállította: Báthory Katalin, Benda István, Cséke Miklós, Dalmay Árpád, Göndöcs László. Budapest : Magyarságkutató Intézet, 1990. 16 p.

³⁰ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 36.

³¹ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 21.

Schauer vezette azzal a katonai csendőrséggel együtt, melyet a Hungária szálló³² nagytermében rendeztek be, s melynek feladata a városi rend fenntartása mellett a határellenőrzés volt.

A város utcáin szinte heti rendszerességgel jelentek meg tucatjával azok a plakátok, amelyek útján a katonai parancsnokság tájékoztatni kívánta a lakosságot a rendeleteiről. Beregszász átvételét követően leghamarabb a határellenőrzésről szóló rendelettel szembesülhettek a lakosok. A gyakorlat az volt, hogy a csehszlovák haderő által megszállt területek, illetve a magyar fennhatóság alatt megmaradt területek között egy semleges zónát alakítottak ki. A zóna mentén ellenőrző pontokat állítottak fel, ahol a megszálló katonaság végezte a határellenőrzést. Az ellenőrző pontok felállításáig azonban a hivatalos katonai és diplomáciai kiküldetésben utazókon kívül másnak nem volt szabad átlépnie a határt. Miután az ellenőrző pontok felállítása megtörtént, utazási engedély megszerzésével lehetett közlekedni. Ezt az igénylők a községi elöljáróktól, Beregszászban a városi elöljáróságtól igényelheték, amelyet a helyi katonai parancsnokság hitelesített, és megszabta az érvényességi idejét. A megszállt területre érkezőknek fel kellett keresniük a városi tanács illetékes hivatalát, ahol szintén kaptak utazási engedélyt, amellyel visszatérve átléphettek a határt. Értelemszerűen többen voltak, akik munkájukból, hivatalukból kifolyólag napi rendszerességgel mozogtak a megszállt és a semleges területek között, számukra állandó igazolványt adtak ki. A határellenőrzés nem csupán a személyek mozgását szabályozta, hanem az áruk és személyes tárgyak szállítását is. Az áruszállításra vonatkozó kérelmeket a legközelebbi katonai parancsnokság engedélyezhette, de tilos volt például a levelek és újságok szállítása a határvonalon keresztül. Utóbbiakat elkobozták, és a hadosztály parancsnokához továbbították.³³ Természetesen nem volt egyszerű egyik napról a másikra határrezsimet bevezetni olyan területen, ahol korábban országhatár nem húzódott. 1919-1920-ban a hatóságok gyakran jelentették, hogy útlevelel nélkül iratok nélkül járnak át a határokon.³⁴

A katonaság és a katonai csendőrség nem csupán a megszállt területek határellenőrzéséért volt felelős. A fennhatóságuk alatt lévő területek rendfenntartását is igyekeztek a kezükbe venni, mely feszültségterhes kérdés volt abból a szempontból, hogy a beregszászi rendőrség, és rajta keresztül a helyi közigazgatás is igyekezett ezt a feladatát ellátni. Ez utóbbit nehezítette az a tény, hogy Győrffy Aladár rendőrkapitány a Tanácsköztársaság idejétől Nagyszőlősen tartózkodott, és a helyettes polgármester többszöri hívására sem volt hajlandó ellátni feladatait. A rendfenntartással kapcsolatos kompetenciakérdéseket már a város megszállását követően rendeletileg

³² A Hungária Szálloda a cseh időszakban Szlavia néven működött, a bérleti díjjal a református egyház bírt. 1945 után fogyasztási szövetkezet, majd egy múlva járási szakorvosi rendelő kapott itt helyet. A rendszerváltozást követően a református egyház visszakapta a tulajdonjogot, és a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola működött az épületben. Napjainkban a Beregszászi Kálvin János Református Kollégiumnak ad otthont. – ZUBÁNICS, László. *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzaskörzetében*. Ungvár – Budapest : Intermix Kiadó, 2011. 48 – 49 p.

³³ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 24.

³⁴ RYCHLÍK, Jan. Határrezsim Kárpátalján 1919 – 1939 között. In *Kárpáti Ukrajna : Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Szerk.: Fedinec Csilla. Pozsony : Kalligram Kiadó, 2014. 39 p.

szabályozta a katonai igazgatás. Megszabták, hogy mely kihágások esetén léphet fel a megszálló katonaság, és mely esetben a polgári szervek. Ennek értelmében például a katonaság nem járhatott el politikai vétségek esetén, azonban köztörvényes bűnesetek bekövetkeztekor a katonaság is intézkedhetett, ítéletet azonban csak a polgári bíróság hozhatott. Szintén eljárhatott a katonaság olyan esetben, ha valaki a Csehszlovák Köztársaság intézményei, személyei, vagy az antant csapatok ellen vétettek. Külön kitértek a bolsevik eszmék terjesztésében résztvevő személyek felkutatására és letartóztatására, s mivel a rendelet visszaható erővel bírt, ez vonatkozott azokra a személyekre, akik valamilyen módon segítették a tanács hatalom kiépítését és működését Beregszászban.³⁵

A város ellenőrzését átvevő katonai hatóságoknak azonban nem csak a rendfenntartásról, és a határellenőrzésről kellett gondoskodniuk, hanem szembesülniük kellett azokkal a megélhetési nehézségekkel, mellyel a város küzdött, illetve kénytelenek voltak azokat a közszükségleti cikkeket is pótolni, amelyekből hiány mutatkozott. A város vezetésének hivatali levelezéséből kitűnik az, hogy a Nagy Háború következtében általánosan jelentkező gazdasági, élelmezési nehézségek Beregszászt sem kerülték el. A város 1919. évi költségvetéséből látszik, hogy nem csupán a világháború volt a közszükségleti cikkek hiányának oka, de a román, és a csehszlovák megszálló csapatok ellátásának költségei is. A város csehszlovák megszállását követő napokban maximálták az árakat, illetve bizonyos közszükségleti cikkek ellátását is biztosította a katonai igazgatás. Hunyady helyettes polgármester 1919. augusztus 5-én kelt, Jan Schauer állomásparancsnoknak címzett levelében leírta, hogy a város milyen cikkekben szenvedett hiányt. Ilyen volt a cukor, gyertya, szappan, petróleum, szabókellékek, szövetek, bőr, cipő, vászon, fehérnemű. A későbbi keltezésű iratokból kiderül, hogy ezek egy részét a katonai hatóságok biztosították a város számára.³⁶

A közszükségleti cikkek beszerzését nem csupán az áruk hiánya nehezítette, hanem a pénzhasználat terén tapasztalható zűrzavar is. 1919 második felére a megszállt területeken az Osztrák Magyar Bank által kibocsátott bankjegyeket a megszálló hatóságok bélyeggel látták el, nosztrifikálták. Ezeken kívül azonban érvényesek voltak a lebélyegezetlen bankjegyek is átmeneti jelleggel, 1919 októberéig a bélyegzettekkel egyenlő értéküként, azt követően 2:1 arányban. Természetesen megjelentek a Csehszlovák Köztársaság által kibocsátott új bankjegyek is, ezen túl pedig Beregszász városa szükségpénzt is kiadott. Ez a helyzet több problémát is eredményezett. A kereskedők nem akarták elfogadni a régi bankjegyeket, erre vonatkozólag a hatóságok többször is felhívást intéztek a lakossághoz.³⁷ A másik gond pedig az volt, hogy a zűrzavart kihasználva széles körben kezdődött pénzhamisítás a megszállt területeken.

A források érdekes információval szolgálnak a megszálló hatóságok, illetve a helyi lakosság viszonyáról. Már a megszállás pillanatától megfigyelhető volt az, hogy rendeletekben, felhívásokban – melyeket tucatjával tettek közzé az utcákon, illetve dobszóval is a lakosság tudomására hoztak – a Beregszászra érkező katonaság igazolni kívánta a megszállás jogos, és szükségszerű voltát. Jan Hostas a megszálláskor

³⁵ KTÁL, Fond 108., op. 7., od.zb., 4.

³⁶ KTÁL, Fond 108., op. 7., od.zb., 53.

³⁷ KTÁL, Fond 108., op. 7., od.zb. 34.

kiadott felhívásában így fogalmazott: „A csapatok a nép akaratára jöttek ide, mint barátok és kíváncsiak, hogy annak tekintessenek.”³⁸ A fentebb idézetekhez hasonló stílusban jelent meg az utcákon 1919 nyarán az a felhívás, melyben Hennocque tábornok közölte a megszállt területek lakosságával, hogy Jan Brejcha lesz a polgári közigazgatás vezetője. Ahogyan a dokumentumban szerepel: „Ez a kinevezés biztosítékot nyújt nektek arra, hogy a Csehszlovák köztársaság keretében, amelyhez a szláv vér kötelékei fűznek, szabadon fejlesszék: függetlenségeket, nemzetiségeket, nyelveket, vallásokat, intézményeiket és nemzeti szokásaitokat.” Ugyanitt így írnak: „Elmúlt a rettenetes nyomor öt esztendeje, amelyet a borzalmas háború idézett elő. Most már meg kell gyógyítani a még mindig fájdalmas sebeket és békében és munkában élni.” Továbbá: „A Csehszlovák Köztársaság hűen nemes elveihez, amelyek egyszersmind a Tietek is, szeretettel nyújtja felétek kezét: fogadjátok bizalommal hívó szövegét.”³⁹ Az idézetekben megjelenő fogalomhasználat természetesen nem jelent meg mindenhol, nem csupán az utcákon masírozó fegyveres katonaság látványa ébresztett kétséget a lakosokban a megszállás békés volta felől, a rendeltetett fogalomhasználat is sok esetben inkább szigorrról árulkodott. 1919. október 13-án jelent meg az a hirdetés, melyben a lakosságot felszólították az Ungvári Katonai parancsnokság által nem engedélyezett fegyverek beszolgáltatására. Ebben egyrészt házkutatásokat irányoztak elő, másrészt így fogalmaztak a városon kívül elrejtett fegyverekkel kapcsolatosan: „A feltalált fegyverek számához képest a lakosság egy része internáltatni fog. A kiválasztás sorsrúzás útján történik.” Egy 1919 decemberében kiadott rendelkezés pedig a következő büntetésformát helyezték kilátásba arra az esetre, hogyha a csehszlovák haderő ellen vétő személyt nem tudják elfogni: „Oly esetekben ahol a tettes kézre kerítése lehetetlenné válik, a felső parancsnokság által a környéken 10 km távolságon belül fekvő községekből túsok lesznek kijelölve, akik internálva lesznek.” Látható tehát a kommunikáció kettős volta, amely egyrészt a csehszlovák katonai jelenlét békés, igazságos, a lakosság akaratát tükröző voltát igyekeztek igazolni, utalva itt feltételezhetően az amerikai ruszinok népszavazására⁴⁰, vagy Központi Ruszin Nemzeti Tanács 1919. május 8-i döntésére⁴¹. Ezzel együtt megfigyelhető, hogy mintegy ellenpontként állították be a világháború elmúlt éveinek minden szörnyűségét. Másrészt esetenként fenyegető hangnemben, minden kétséget kizáróan a lakosság tudára adta, hogy itt fegyveres katonai megszállásról, és katonai szervek által felügyelt közigazgatás kialakításáról van szó.

Természetesen a lakosság hangulatát meghatározták a mindennapokban beállt változások is. A határellenőrzés jelenségéről már volt szó. Ezen kívül éjszakai kijárási

³⁸ Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet • 1922. június 19 - 1922. július 12. - [online]. [letöltés ideje: 2015. november 23.]. http://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1922_01/?pg=33&layout=s

³⁹ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 15.

⁴⁰ 1918. november 12-én Scrantonban a Ruszinok Amerikai Néptanácsa megszavazta Szepes, Sáros, Zemplén, Abaúj, Gömör, Borsod, Ung, Ugocsa, Bereg és Máramaros Csehszlovákiához való csatlakozását. FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944 ...*, i.m., 2002, 13 p.

⁴¹ Az eperjesi, ungvári és huszti ruszin tanácsok Avgusztin Volosin elnökletével 1919. május 8-án megalakította a Központi Ruszin Nemzeti Tanácsot Ungváron, amely kimondta a Csehszlovákiához való önkéntes csatlakozást. FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944 ...*, i.m., 2002, 13 p.

tilalmat vezettek be. Betiltották a szeszes italok árusítását, az újságárusítást engedélyhez kötötték, akárcsak a város elhagyását, illetve a városba történő látogatást. Azonban sem a katonai sem a polgári hatóságok nem rekvirálhattak, minden ilyen eset lopásnak minősült. A forrásaink a lakosság hangulatával kapcsolatosan is tartogatnak információt. 1919 júliusában-augusztusában keletkezett iratok egyértelműen a lakosság békés viselkedéséről számolnak be. Ellenállás a megszálló katonasággal szemben nem alakult ki. Ennek következtében olyan gyászos esetekről sincs Beregszász esetében tudomásunk, mint amilyen Ungváron volt Pós Alajos⁴² meggyilkolása, vagy még több életet követelő pozsonyi eset⁴³. A megszálló katonaság békés fogadtatása leginkább annak volt a következménye, hogy a helyiek a kialakult állapotot ideiglenesnek fogták föl. Erre a jellegzetességre, már a Hostas előtt letett fogadalom esetén is felhívtam a figyelmet. Maguk a megszálló katonaság vezetői is beszámoltak a békés fogadtatásukról. Hostas augusztusban Kaminszkynak írt levelében így fogalmazott: „a cseh-szlovák csapatokat ezen vidék megszállása alkalmával mindenütt barátságosan fogadták.”⁴⁴ Jan Schauer, a beregszászi állomásparancsnok a városi tanács számára írt levélben pedig következőképp fogalmazott: „Szívből köszönöm Önöknek Uraim, mint olyanoknak, kik előttem Beregszász városát képviselik, a hálának azon meleg szavait, amelyek tisztikarunk és legénységünk munkásságának legszebb elismerését képezik. Nagy örömmel tölt el az a tudat is, hogy az Önök kedves kis városának lakosságával ilyen jó egyetértésben élhetünk. Meggyőződésem, hogy a közöttünk meglévő jó egyetértés idővel a viszonyokhoz mérten a lehető legszívélyesebben fog erősödni. Meggyőződésem, hogy a mai nehéz idők dacára is sikerülni fog nekem az Önök nagyra becsült és hathatós támogatása mellett céloimat elérni, hogy, mint e város katonai parancsnoka megértéssel és demokratikus szellemben a rendet, tisztességet és közbiztonságot a lehető legnagyobb fokra emeljem.”⁴⁵

1919 őszétől azonban a helyzet némileg változott. Miután 1919. szeptember 10-én aláírták a saint-german-en-lay-i békét megkezdődött a polgári közigazgatás rendszerének megszilárdítása. Persze jelentős ellenállást a város lakossága ekkor sem fejtett ki, de ahogyan egyre nyilvánvalóbbá vált a csehszlovák hatalom megszilárdulása, úgy figyelhető meg a helyiek elégedetlenségének apró jelei. Ilyen volt például az, amikor a törvényszék épületének ajtaján egy, a csehszlovák haderő tagjait becsmérelő cédula jelent meg. Ennél több kellemetlenséget okozott a katonai igazgatásnak, hogy a városban és a környező falvakban is ismeretlen tettesek rongálták meg a távíró és telefonvonalakat. Kétségtelenül negatívan hatottak a városi lakosság hangulatára az olyan rendelkezések, mint amely 1919. október 25-én kelt, és a Csehszlovák Köztársaság kikiáltásának október 28-án esedékes első évfordulójának méltatásáról rendelkezett a következőképp: „Az összes házak legyenek a Cseh Köztársaság nemzeti színű zászlóival díszítve. Minthogy háztulajdonosok bizonyosan rendelkeznek magyar

⁴² Ungváron 1919. március 7-én a csehszlovák katonák a nyílt utcán megölték Pós Alajos újságíró.

⁴³ 1919. február 12 – én Pozsonyban tömeggyűlésre került sor, ahol a magyar és német lakosok szociális követelések megfogalmazása mellett, tiltakoztak Pozsony Csehszlovákiához csatolása ellen. A csehszlovák katonák a tüntetők közé lőttek, nyolcan meghaltak, tizennégyen megsérültek. – SIMON, Attila. *A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918 – 1921)*. i.m., 2008, 37 p.

⁴⁴ KTÁL, Fond 108., op. 7., od.zb. 4.

⁴⁵ KTÁL, Fond 108, op. 7. od.zb. 53.

nemzeti színű piros-fehér-zöld zászlókkal, a szövethiány miatt a zászlókérdés úgy volna megoldható, hogy a fenti számú átirat értelmében s alapján, hívja föl a város lakosságát a szokásos módon, hogy a magyar nemzeti színű zászlókból elvéve a zöld színt, az már a Cseh Köztársaság nemzeti színű lobogója lesz, amikkel kell tehát a házakat díszíteni.⁴⁶ Szlávik Emil, a Kaminszkit váltó beregi zsupán, 1919 novemberében kiadott rendelete is világossá tette, hogy az ideiglenes katonai megszállás, tartós közigazgatássá alakul: „A határok Magyarországgal szemben úgy vannak megállapítva, hogy egész Bereg vármegye, továbbá Ugocsa, Máramaros egy része is beleesnek a Csehszlovák Köztársaság területébe. E területeken a Csehszlovák Köztársaság hátrányára semmi körülmények között változtatva nem lesz.”⁴⁷

Az 1919. év második felében bekövetkező katonai megszállás Beregszászban békésen, a helyi lakosság ellenállása nélkül zajlott le. A városi előjáróság, a település hivatalnokainak jelentős része az év végig a helyén maradt, feladataikat a kialakult helyzethez alkalmazkodva igyekeztek ellátni. A beregszásziak remélték, hogy a csehszlovák fennhatóság ideiglenesen lesz, azonban az 1919 telére állandósulni látszott. Beregszászon, akárcsak a többi kárpátaljai magyar közösségben időt vett igénybe, annak a tudatosítása, hogy a határok véglegesek.⁴⁸ Tamás Mihály a már említett regényében erről a jelenségről így írt: *A kábulat már engedni kezdett, az emberek hideg szemmel kezdték nézni az eseményeket, de senki se hitte, hogy az állapot állandó maradjon: mindenki valami megváltó csodát várt.*⁴⁹

Források és irodalom

Források és korabeli sajtó

Határszéli Újság, 1919.

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області), Fond 108. – Beregszászi

Városi Jegyzői Hivatal (Бергівське міське нотарське управління, м. Берегове, 1919 – 1939)

Nemzetgyűlési napló, 1922. I. kötet <http://library.hungaricana.hu>

Irodalom

HUPKO, Daniel. Situácia v obci Smolenice v rokoch 1918 – 1919. In *Historické rozhľady*. III/2006.

KOVAČ, Dušan. Medzi Prešporkom a Bratislavou. Premeny mesta v revolučných mesiacoch 1918 – 1919.

In *Veľká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012.

FEDINEC, Csilla. *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918 – 1944*. Galánta – Dunaszerdahely : Fórum Intézet, Lilium Aurum Könyvkiadó. 2002.

FEDINEC, Csilla. Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 2007/1.

⁴⁶ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 20

⁴⁷ KTÁL, Fond 108, op. 7., od.zb. 17.

⁴⁸ FEDINEC, Csilla. Magyar pártok Kárpátalján a két világháború között. In *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 2007/1., 104 p.

⁴⁹ TAMÁS, Mihály. *Két part közt fut a víz...*, 1983., i.m. 42 p.

- FEDINEC, Csilla. Ungvár és vonzáskörzete betagozódása a csehszlovák államba (1918 – 1928). In *Limes*. 2004/3.
- FEDINEC, Csilla. Állami és nemzeti kötődések a kárpátaljai regionális politikában. In *Etnopolitika. A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Szerkesztette: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2003.
- DUDEKOVÁ, Gabriela. „Z druhého mesta Uhorska” na „hlavné mesto Slovenska” Pressburg/Pozsony/Prešporok v závere prvej svetovej vojny a jeho premena na Bratislavu. In *Velká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012.
- LICHTEJ, Igor. Užhorod vo víre spoločensko-politických diania v rokoch 1918 – 1918. In *Velká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012.
- ŠNICER, Igor. Mesto Mukačevo a jeho obyvateľia v rokoch 1919 – 1929. In *Velká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012.
- KISS, Balázs. Államfordulat Nyitrán (1918 – 1923). In *Kisebbségkutatás*. 2008. 2. szám.
- KOVÁCS, Éva. Határváltó diskurzusok: Komárom 1918 – 1922, 1938. In *Konfliktusok és kezeléseik Közép-Európában. Technikák és hagyományok*. Szerkesztette: Bárdi Nándor. Budapest : Teleki László Alapítvány, 2000.
- ĎURIŠIN, Martin. Prešov ako centrum „revolúcie” – Slovenská republika rád (1919). In *Velká doba v malom priestore. Zlomové zmeny v mestách stredoeurópskeho priestoru a ich dôsledky (1918 – 1929)*. Zostavili: Peter Švorc a Harald Heppner. Prešov : Universum, 2012.
- MICHELA, Miroslav. *Csehszlovákia létrejötte és a szlovák kérdés 1918 – 1920*. <http://www.modern-tortenelem.hu/clanek/csehszlovakia-letrejotte-es-a-szlovak-kerdes-1918-1920/>
- NÉMETH, Péterné. Adatok az 1918 – 1919-évi forradalmak beregi történetéhez. In *Szabolcs-Szatmár megyei helytörténetírás*. 3 – 4. Nyíregyháza 1982.
- PÁLÓCZI HORVÁTH, Lajos. *Két világ határán*. Budapest : Hatodik Síp Alapítvány, 1993.
- PAPP, Adrienn. Fikció és valóság Pálóczi Horváth Lajos műveiben. In *Terek, intézmények, átmenetek. Határhelyzetek. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve. VIII.* Szerkesztette: Fedinec Csilla, Sorozatszerkesztő: Papp Z. Attila. Budapest : Balassi Intézet Márton Szakollégium, 2015.
- PAPP, Adrienn. Identitás alakító tényezők Tamás Mihály Két part közt fut a víz című regényében. In *Közösség és identitás a Kárpát-medencében. Határhelyzetek. A Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium Kutatói Szakkollégiumának Évkönyve. VII.* Szerkesztette: Fedinec Csilla, Szoták Szilvia, Sorozatszerkesztő: Papp Z. Attila. Budapest : Balassi Intézet Márton Szakollégium, 2015.
- RYCHLÍK, Jan. Határrezsím Kárpátalján 1919 – 1939 között. In *Kárpáti Ukrajna : Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Szerk.: Fedinec Csilla. Pozsony : Kalligram Kiadó, 2014.
- ROMSICS, Ignác. *Magyarország története a XX. században*. Budapest : Osiris Kiadó, 2004.
- SIMON, Attila. A Csehszlovákiához került felvidéki magyarok (1918 – 1921). *Impériumváltás és nemzetállamok 1918 – 1921 In Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Fedinec Csilla, Bárdi Nándor, Szarka László. Budapest : Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet, 2008.
- TAMÁS, Mihály. *Két part közt fut a víz*. Bratislava : Madách, 1983.
- ZUBÁNICS, László. *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében*. Ungvár – Budapest : Intermix Kiadó, 2011.

*„... na seba padajúci zhluk udalostí...”***Preberanie moci Československom v Berehove po skončení prvej svetovej vojny**

Príspevok sa venuje mikrosyntéze udalostí v Berehove po prvej svetovej vojne a vzniku Československa. Cieľom autora bolo poukázať na prežívanie tejto novej politicko-spoločenskej situácie obyvateľmi mesta, včleňovanie sa Berehova do nového štátneho celku, jeho administratívy. Príspevok je spracovaný na základe archívnych dokumentov Mestskej rady z roku 1919, z ktorých sa dajú získať informácie hlavne o činnosti administratívy, o organizácii života mesta, ako aj o vzťahu vojenského veliteľstva v meste a samotného vedenia Berehova. Včleňovanie územia neskoršie nazývaného Podkarpatská Rus do Československa sa začalo 12. januára 1919 obsadením Užhorodu československým vojskom. Berehovo sa dostalo do rúk československého vojska 23. júna. Do mesta prišlo okolo dvesto legionárov pod vedením plukovníka Jána Hostasa. Paralelne s vojenským obsadením mesta sa začalo aj jeho administratívne včleňovanie do nového štátu. V danom období žilo v Berehove približne 16-tisíc obyvateľov, v drvivej väčšine maďarskej národnosti, početné zastúpenie mali aj Židia. V monarchii bolo Berehovo sídlom Berežskej župy a mestom so zriadeným magistrátom. V Československej republike sa sídlom župy stalo Mukačevo. Prvá zmena, s ktorou boli obyvatelia mesta konfrontovaní bolo vytýčenie hraníc a hraničná kontrola. Medzi územím kontrolovaným československým vojskom a maďarským bola vytvorená zóna s kontrolnými miestami. V meste bol zavedený zákaz nočného vychádzania, predaj alkoholických nápojov, predaj novín bol viazaný na povolenie. Zaujímavý bol prechod na novú menu, istý čas boli v obehу staré okolkované peniaze, nová československá mena a mesto vydalo aj vlastné peniaze. Príchod československých vojsk prebehol bez incidentov, bez odporu miestneho obyvateľstva. Hoci obyvateľstvo Berehova aj iných sídel verilo v dočasnú tohto stavu, po zime 1919 si uvedomilo trvalú prítomnosť hraníc, avšak vnútorne sa vyrovnáť s touto zmenou trvalo ešte nejaký čas.

Захоплення влади Чехословаччиною в Берегові після закінчення Першої світової війни

В статті розглядається мікросинтез подій в Берегові після Першої світової війни і виникнення Чехословаччини. Метою автора було показати, як населення міста сприймало цю нову суспільно-політичну ситуацію, як Берегово інтегрувалося у нове державне утворення, його адміністративні органи. Стаття підготовлена на основі архівних матеріалів Міської ради з 1919 року, з яких можна одержати інформацію головним чином про діяльність адміністрації, організацію міського життя, а також про відносини між військовим командуванням в місті і керівництвом Берегова. Інтеграція території, пізніше відомої як Підкарпатська Русь до Чехословаччини, розпочалася 12 січня 1919 року окупацією Ужгорода чехословацьким військом. Берегово потрапило в руки чехословацького війська 23 червня. В місто прибуло біля 200 легіонерів під ко-

мандування полковника Яна Гостаса. Паралельно з військовою окупацією міста почалася його адміністративна інтеграція у нову державу.. В той час жило в Берегові приблизно 16.000 мешканців, переважно угорської національності, численною була група євреїв. В монархії було м. Берегово центром Березького комітату і містом з власним магістратом. В Чехословацькій Республіці центром комітату стало м. Мукачево. Першою зміною, з якою жителі міста зустрінулися, була демаркація кордонів і прикордонний контроль. Між територією, яка була під контролем чехословацького війська і тою, під контролем угорського війська, було створено зону контрольних постів. В місті було запроваджено нічний комендантський час, заборонений був продаж алкогольних напитків, а продаж газет був пов'язаний з отриманням дозволу. Цікавий був перехід на нову грошову одиницю, деякий час в обігу були старі гроші, позначені гербовими марками, нові чехословацькі гроші, а ще місто випустило власні гроші. Прибуття чехословацьких військ пройшло без інцидентів, без опору місцевого населення. Хоч населення Берегова та інших поселень вірило в тимчасовість цього стану, після зими 1919 року усвідомило постійність кордонів, хоч внутрішньо примиритися з цією зміною тривало ще деякий час.